

Cəlil Allahverdiyev
filologiya üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent

Hər bir xalqın mədəni, ictimai-siyasi tərəqqisində, milli özünüdərkini formalaşdırmasında mətbuatın müstəsna xidmətləri vardır. XIX əsrin ikinci yarısından etibarən ictimai-bədii fikrimizin inkişafında müstəsna rol oynayan, milli marifçilik hərəkatının canlanmasına istiqamət verən, onun simasını, məzmun və ifadə xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməkdə Həsən bəy Zərdabi, Nəriman

ləndirdi: söhbət üçün məni İrəvana dəvət edirdilər, nə söhbətin mövzusu məlum idi, nə də bu dövətin məqsədi”.

Hidayəti mətbuat aləminə aparın yolun başlanğıcı da elə buradan başlanır. Həyatda ən böyük arzusu jurnalist olmaq istəyən Hidayətin heç ağılına da gəlməzdi ki, nə vaxtsa özü bu mətbuat orqanını aparıcı simalarından birinə çevriləcək və milli mətbuatımızın inkişafına da öz töhfəsini bəxş etmiş olacaq.

1966-cı il mart ayının 14-də İrəvana yola düşən Hidayət səhər tezdən qatardan düşüb, “Sovet Ermənistanı” qəzetinin redaktoru Həbib Həsənovun qəbuluna yollanır. O, qəzetin redaktorunun və redaksiya heyətinin məsul şəxsləri tərəfindən bir qədər sorğu-sual xarakterli söhbət zamanı ona verilən suallardan:

- Yazıçılardan kimləri oxuyursunuz?
- Füzulini, Şekspiri...
- Bəs XX əsr ədəbiyyatından?
- Cəlil Məmmədquluzadəni.
- Hansı mətbuat orqanını özünüzdə örnək sayırsınız?

təcrübəli jurnalistlərlə birlikdə çalışmağa başlayır.

1921-ci ildən nəşrə başlayan “Sovet Ermənistanı” qəzeti həftədə üç dəfə çıxırdı. Müxtəlif vaxtlarda “Kommunist” (1921), “Zəngi” (1924-1928), “Qızıl şəfəq” (1929-1937), “Kommunist” (1937-1939) adları ilə işıq üzü görən qəzet Ermənistan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin, Ermənistan Ali Soveti Rəyasət heyətinin və Nazirlər Sovetinin Azərbaycan dilində çıxan yeganə mətbuat orqanı idi. Təsədüfi deyil ki, Hidayət qəzetin 50 illik yubileyinə həsr etdiyi və “Sovet Ermənistanı” qəzetində çap olunmuş “Sənin ömrün” adlı şeirində bu mətbuat orqanının keçdiyi keşmə-keşli yola poetik təsvir verməklə həm də aydın təsəvvür yaradır.

*“Qızıl şəfəq” boylandanda üfüqlərdən yurdumuza,
Ulduz-üldüz doğulmuşan.
“Rəncbər” dərdli, “Zəngi” səslə
Bəstəkarım sən olmusan.*

“Rəncbər” dərdli, “Zəngi” səslə kimi dərin siyasi mənə kəsb edən sözləri

muşdur.

Hidayətin qəzetdə yenidən çalışmağa başladığı vaxtda “Səadət hər kəsin...” adlı məqaləsi yüksək sənət nümunəsi kimi jurnalistlik fəaliyyətinin ilk təməl daşı oldu. Onun “Sovet Ermənistanı” qəzeti səhifələrində dərc olunmuş məqalələrini, oçerklərini diqqətlə nəzərdən keçirdikdə yüksək ideya məzmunu, rəngarəng ictimai-bədii boyalarla seçilir və qəzetin parlaq səhifələrini təşkil edir. Hidayətin mətbu əsərlərindəki özünəməxsusluq və ifadə tərzini demək olar ki, sonralar da onun yaradıcılığı üçün seçiyəvi sənətkarlıq xüsusiyyətinə çevrilmişdir. Bu mənada Hidayətin İrəvanda Azərbaycan mətbuatında çalışdığı illəri həm də onun yaradıcılığının geniş qol-budaq atdığı “yaşıl dövrü” ad-

dii, ictimai-siyasi həyatının inkişaf istiqamətini təmin etməyə çalışırdı. İşlədiyi dövrdə qarşılaşdığı sərt maneələrə, qısqançlıqlara, dedi-qodulara baxmayaraq, o, öz mübarizlik əzmini daha artıraraq, mətbuatı özü kimi görmək istəyinə nail olurdu. Onun yenilikçi meyilləri başqa şöbələrə də fəaliyyətinə öz müsbət təsirini göstərirdi. Bəzən redaksiya işçiləri və ziyalılar arasında “Hidayət elə bil Yazıçılar İttifaqında işləməyə gəlib” - deyənlər də tapılırdı. Qısa zamanda yüksək bacarığı və jurnalistlik fəaliyyəti ilə İrəvan ədəbi, mədəni-ictimai mühitində tanınan Hidayət bu mətbuat orqanına məsul katibin müavini vəzifəsinə irəli çəkilir. Ən başlıca cəhət isə həm də ondan ibarət idi ki, Hidayətin simasında 1948-1953-cü illər köçürülməsindən sonra İrəvanda sözlənən Azərbaycan ədəbi-mədəni mühitinin yeni mənzərəsi təqdim olunurdu. Özü-nün sözləri ilə desək “İçimdə bir inam yaratmışdım: Ermənistan Hidayət haqqında dediyi sözlərdə daha aydın izahını tapır.” “Biz Hidayətin nəslə şairlər, yazıçılar xoş üzlü Bakının doğma küçələrində kəkilimizi yan darayıb, qafiyələr quraşdıranda, Hidayət uydurma tarixləri ilə üfurlüb şişmiş, ermənilərlə milli mənlilik qovğaları aparırdı, döyüşürdü, çarpışırdı və sözünü deyirdi”. Bu baxımdan İrəvanda Azərbaycan ədəbi-mədəni mühiti artıq öz zəmini və zirvəsi ilə birlikdə daha da möhtəşəm görünürdü.

Mətbuat tariximizin Hidayət kredosu

Nərimanov, Ömər Faiq Nemanzadə, Məhəmməd Ağa Şahtaxtı, Cəlil Məmmədquluzadə, Firudin bəy Köçərli, Üzeyir Hacıbəyov, Əli bəy Hüseynzadə, Əhməd bəy Ağayev və başqa ziyalılar misilsiz rol oynamışdılar. Bu aydınların yaratmış olduqları zəngin ənənələr sonralar gələn nəsillər yeni məfkurə ilə davam və inkişaf etdirərək daha da genişləndirildilər. Bu mənada ictimai, ədəbi-mədəni fikir tariximizdə öz dəst-xətti ilə tanınan Hidayətin jurnalistlik fəaliyyəti də, şübhəsiz ki, parlaq simaların, nəsillərin, tarixin bir səhifəsidir.

Memar ədəbiyyatımızın gözəl nümunələrindən olan “Burdan min atlı keçdi” kitabı və yüzlərlə ciddi mövzularda qələmə aldığı çeşidli publisistik məqalələri ilə yaxından tanışlığımız Hidayətin keçdiyi həyat yolunun jurnalistlik səhifəsi haqqında da tam şəkildə aydın təsəvvür yaradır. Belə bir aydınlıqda Hidayətin jurnalistlik fəaliyyətindən bəhs etmək onun ədəbi portretini yeni cizgilərlə daha da zənginləşdirir. “Burdan min atlı keçdi” memar xarakterli bu qiymətli kitabı iki dəfə oxudum, lakin doymadım. Onu tez-tez götürüb vərəqləyir, daha çox maraqlandığım, ruhumu təzələyən, qəlbimi göynədən, yerlərini bir daha oxuyur, bir də oxuyuram... Oxuduqca mənən, xəyalən o yerlərə dönür. Hidayətin ağrı-acılı, şanlı-şərəfli həyat yolunun İrəvan dövrü gözələrimin qabağından gəlib keçir, o illərin arxasından baş qaldırır, danışan tarixi hadisələrin sanki canlı şahidi oluram.

Hidayət orta təhsilini Aldərə kənd məktəbində tamamlayıb, Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirmişdir. Əmək fəaliyyətinə doğma kəndində müəllim kimi başlayan Hidayət həmin vaxtlarda yazdıqlarının geniş yayılması, oxucu kütlələrinə çatdırmaq üçün İrəvanda Azərbaycan dilində yeganə mərkəzi mətbuat orqanı olan “Sovet Ermənistanı” qəzetinə tez-tez şeirlər, oçerklər, ədəbi portretlər göndərirdi. Amma az-az çap edərildilər. Hidayət həmin vaxtlarda keçirdiyi əhval-ruhiyyəni belə səciyyələndirərək yazır: “Axır vaxtlar bu qəzet üçün heç yazmırdım da, deyəsən, əməlli-başlı in-cimmişdim. Günlərin bir günü redaktordan aldığım məktub məni çox təəccüb-

Hidayət Orucov, Cabir Novruz, Bəkir Nəbiyev, Cövdət Hacıyev və Mirəli Seyidov “Sovet Ermənistanı” qəzetinin redaksiyasında.

- “Molla Nəsrəddin”i.
- **Ən çox sevdiyiniz jurnalist kimdir?**
- Cəlil Məmmədquluzadə... deyə cavab verir.

21 yaşlı gəncin suallara verdiyi cavabları bir növ özünün yaradıcılıq kredosunu elan etməsi, onun estetik prinsiplərinin müəyyənləşməsi kimi də xarakterizə etmək olar. Hidayət tam aydınlığı ilə dərk edirdi ki, öz xalqına ləyaqətlə xidmət etmək, nüfuz qazanmaq, bir şəxsiyyət kimi qiymətlənmək istəyirsənsə, böyük Mirzə Cəlil ruhuna, onun parlaq işığına tapınmadan, bu, mümkün deyil.

Qəzetdə çalışmaq üçün Hidayət daha bir söhbətdən keçməli olur. Qəzetin baş redaktoru Həbib Həsənov onu Ermənistan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinə təbliğat və təşviqat şöbəsinin müdiri müavini şovinst Con Krikosyanın qəbuluna aparır. Cəmi 10 dəqiqə çəkən həmin görüş zamanı Con Krikosyan Hidayətə birçün sual verir:

- **Ermənəcə bilirənsən?**
- Bir az bilirim.
- Əslində Con Krikosyan Hidayətə bu sualı verməklə həm də onun milli nəbzini test edirdi.

Nəhayət, Hidayət 1966-cı ilin may ayında qəzetdə ədəbi işçi kimi Həbib Həsənov, İsrail Məmmədov, Suren Şərifov, Hüseyn Nəcəfov, Sabir Əsədov, Tofiq Məmmədov, Rza Əsgərov kimi

cəsarətlə seirə gətirib, poetik ifadə vasitələrinə çevirmək tendensiyası, hətta açıq mahiyyət kəsb edir. Vaxtilə Ermənistanın şovinst dairələri abunə azlığını bəhanə gətirərək “Rəncbər” qəzetinin fəaliyyətini dayandırmış, 1924-cü ildən isə “Zəngi” qəzeti adı ilə işıq üzü görən bu mətbuat orqanının adı dəyişdirilərək 1929-cu ildən “Qızıl şəfəq” adı ilə nəşr olunmuşdur. Erməni şovinst dairələrinin mərkəli məqsədləri ondan ibarət idi ki, Azərbaycanlı oxucuları anadilli mətbuat orqanından məhrum etsinlər.

Hidayəti jurnalist kimi səciyyələndirən xüsusiyyətlərindən biri də bu idi ki, o, çoxlarının deyə bilmədiyi, görə bilmədiyi, deməyə cəsarəti çatmadığı fikirləri özünə məxsus müdrikliklə, mərdanəliklə ucadan deyə bilirdi. O, qəzetdə işlədiyi dövrdə hər zaman milli varlığımızın ən önəmli məsələlərini gündəmə gətirmişdir.

Qəlbə xalqına xidmət amalı ilə döyünən gənc jurnalist “Sovet Ermənistanı” qəzetində əmək fəaliyyətinə başladığı gündən milli mətbuatımızın cəfakəsinə dönüb, onun keçib gəldiyi yolu, onu yarananların müqəddəs milli məramını öyrənməyə çalışmış, bu ənənələrdən bəhrələnməyə çalışmış, bu ənənələrdə mətbuatda yaşadırdı. Onların demokratik və maarifçilik görüşləri, həm də Hidayətin ədəbi-publisistik və jurnalistlik fəaliyyəti üçün bir ideya mənbəyi ol-

landırmaq olar. Eyni zamanda onu da qeyd edək ki, İrəvan mühiti Hidayətin yaradıcılığına yeni istiqamət verdi.

Hidayət gənc jurnalist kimi Amasiya, Dərələyəz, Vedibasar, Zəngibasar və digər rayonlara ezam olunur, bölgələrdən topladığı materiallar əsasında məqalə və oçerklər yazırdı. Hidayətin rayonlara etdiyi bu səfərlər, eyni zamanda onun soydaşlarımızın həyat tərzini, işi, fəaliyyəti ilə də yaxından tanış olmağa geniş imkanlar açırdı. Odu ki, soydaşlarımızın üzlədikləri problemlər, qarşılaşdıqları çətinliklər barədə də materiallar toplayıb, müvafiq qurumların diqqətinə çatdırırdı. Onun mədəni, mənəvi və ictimai əhəmiyyət kəsb edən yazıları həmişə cəmiyyətin marağı və müzakirə mərkəzində idi. Hidayətin qələminin məhsulları olan bu yazılarında həm də onun vətəndaş siması, öz parlaq şəxsiyyəti aydın görünür.

Vaxtı ilə “Sovet Ermənistanı” qəzetinin redaktoru olmuş, sonralar bir sıra məsul vəzifələrdə çalışmış, ictimai-siyasi xadim Həbib Həsənov qələm dostunun qəzetdə çalışdığı dövrdə həmişə öz qüdrət və ləyaqətini ifadə etdiyini qeyd edərək yazır: “Əvvəlcə həmkarlarımdan öyrənməkdən çəkinmədi, utandı, püxtələşdi. Sonra həmkarlarının məsləhətlərinə çevrildi. Həmkarlarına qarşı səmimiyyət onun xarakterinin bəzəyi oldu. Əvvəlcə özü öyrəndi, sonra isə öyrətməyə başladı. Hidayət “Sovet Ermənistanı” qəzeti üçün bir kəşf idi. Qəzet isə Hidayətin daha geniş yaradıcılıq aləminə düşməsi üçün trampolin rolunu oynadı”.

Hidayət çalışdığı bu mətbuat orqanında qısa zaman ərzində fərdi sənətkarlıq üslubu ilə qəzetə xeyli nəfəs gətirdi, yeni forma və məzmun gətirməklə milli mətbuatımızın mövzu dairəsini genişləndirir. Çalışdığı şöbədə əvvəllər hazırlanan materiallar mövzu, peşəkarlıq, dil baxımından “standart” ölçülərdən kənara çıxmırdı. Şöbənin yazı dilini uğursuz standartlardan çıxartmağa, o vaxtın ən yaxşı mətbuat orqanlarının dili səviyyəsinə qaldırmağa, hətta dövrün mətbuatında rast gəlinməyən söz və ifadələr işlətməyə, yeni, özünəməxsus janrlarda və formalarda yazmağa başlayan Hidayət həm də dövrün ədəbi-bə-

İrəvanda yaşayıb yaranan Hidayətin məqalələri, bədii yazıları təkə “Sovet Ermənistanı” qəzetində deyil, “Ədəbi Ermənistan” almanaxında, erməni dilində çıxan “Qrakan tert” (Ədəbiyyat qəzeti), “Sovetakan Qroğ” (Sovet yazıçısı), “Sovetakan qrakanutyan” (Sovet ədəbiyyatı), “Qarun” (Bahar), Bakıda nəşr edilən “Ədəbiyyat və incəsənət”, “Azərbaycan” jurnalı, “Qobustan” incəsənət toplusu, “Azərbaycan gəncləri” və digər mətbuat orqanlarında vaxtaşırı çap olunurdu. Hidayətin Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti və incəsənətindən bəhs edən bu yazılarında milli-mənəvi dəyərlərə bağlılığı özündə ehtiva edən sənət nümunələri həm də onun azərbaycançılıq mövqeyinin göstəricisi idi.

Ədəbi yaradıcılığı, bütöv şəxsiyyəti ilə mədəniyyət və mədəniyyət xəzinəmizə daxil olan Hidayət haqqında professor Abuzər Xələfovun dediyi sözlər onun üçün daha səciyyəvidir: “Yüksək yaradıcılıq qabiliyyətinə, hərtərəfli dünyagörüşünə, intellektual və mədəni səviyyəsinə, ensiklopedik biliyinə, zəngin mənəvi və insani keyfiyyətləri ilə fərqlənən, sözün əsl monasından xalqımız, millətimiz, müstəqil dövlətimiz uğrunda alovlanıb yanan böyük ziyalıdır”. Tarixləşən, əbədləşən ziyalılar isə heç vaxt unudulmur.